

KAMPEN OG SELVET

Jon Vøllestad

Noen netter våkner jeg brått fra en skremmende drøm. I mørket er jeg en ordløs kropp, hengitt til en flyktig verden av lyder og bilder. Jeg er i en gråson. Tingene som omgir meg virker truende og ukjente. Inni meg gaper en avgrunn, som gradvis dekkes over idet soverommet får tilbake sin vante form. Her er den sovende samboeren min, sengen, lampen, skapet, rullegardinet. Jeg er tilbake, og kan legge meg til å sove igjen.

I slike øyeblikk er jeg fremmed for meg selv. Primitiv nevralt nettverk flammer opp, i skiftende konstellasjoner av utøylet frykt, raseri og begjær. Om dagen slumrer disse kreftene hos de fleste av oss. Vi er sosialdemokratiske samfunnsborgere, liberale humanister og økonomisk rasjonelle aktører. Vi styrer oss selv, og vi lar oss styre. Men selv ikke i et høymoderne, gjennomadministrert samfunn som Norge varer dagen hele døgnet. Det veltilpassete og disiplinerte selvet settes på prøve. Det skjer under stress, når vi blir krenket eller sviktet, når vi er ruset, eller i visse søvnfaser. Jeg er ikke identisk med meg selv over tid. Mitt forhold til vold er et eksempel på dette. Mine faktiske erfaringer med vold i voksen alder har fylt meg med avsky. Samtidig finnes det øyeblikk da jeg trekkes mot volden. Marerittet og bråvåkningen er en påminnelse om at både selvet og selvkontrollen er omskiftelige størrelser. Det finnes lag i psyken hvor det gjelder andre regler.

På noen tidspunkt, i visse tilstander, vil jeg andre ting enn jeg kan innrømme. Erfaringen forteller meg at jeg ikke er alene om å ha det sånn.

En av kulturens funksjoner er å tilby arenaer for å tematisere og tilfredsstille problematiske sider av vår eksistens. I dag henvender mange audiovisuelle uttrykk seg direkte til våre narsissistiske behov. Vi smigres som konger og dronninger gjennom tingenes og erfaringenes stadig mer umiddelbare tilgjengelighet. Vi minnes om at den sterkeste rett gjelder, og at vi gjennom identifikasjon med bildene er de sterke. I idretten finner vi en slik velutviklet fascistisk ikonografi. I det konvensjonelle sportsfotografiet skapes imaginære identiteter kjennetegnet av fysisk styrke og aggressiv handlekraft. Arkaiske idealer om voldelig dåd er levende og virksomme. Det er ikke riktig at modernitet og humanisme har fortrenget den hedenske krigeretos – den lever videre i underholdningsindustrien, i ulike subkulturer, og i avkroker av de enkelte sinn. Kanskje kan historier og bilder tillate oss å leve ut ikke-erkjente sider av oss selv? Kanskje er det viktig å komme i berøring med sin egen skyggeside? Kan hende kan det virke vitaliserende, ved at det kan hjelpe oss til å anerkjenne at vi er sånn, vi vil det, av og til, vi også. Jeg vil være en stor kropp, jeg vil slåss, jeg vil tvinge en motstander til underkastelse i ringen. Det ligger nytelse i å hengi seg til slike fantasier, hvor sosialt uakseptable de enn måtte være.

En annen måte å nærme seg Kauslands fotografier på er ved å forsøke å se hinsides volden. Det er noe mer der. Mennesker i en ekstrem situasjon, som presser seg mot egne og andres grenser. Jeg er vitne til noe jeg ikke helt kan sette ord på, noe umiddelbart og sterkt. Disse

kroppene er omkretset av mange nivåer av makt og mening, fra sportens regelverk til den nyliberale økonomiens eksistensielle diktater. Likevel – i ringen handler det ikke om dette. Det er noe ukomplisert med kraften i et knyttneveslag, eller den glinsende stripen av blod som renner fra en rift over øyet og nedover ansiktet og halsen og brystkassen. Hivingen etter pusten, tyngden av motstanderen. Armer og ben og kropper styrt av hurtig, animalsk intelligens. Postmoderne mennesker har lett for å føle seg abstrakte og uvirkelige. Vi søker en form for nærvær, øyeblikk hvor vi gjennom dedikert virksomhet er helt og fullt til stede. Prinsippet om å bare gjøre det en gjør, uten fortid eller fremtid, uten evaluering eller refleksjon, appellerer til oss. Hva en gjør er underordnet – en kan sitte og puste, en kan sage ved og bære vann, eller en kan slåss. I slike tilstander er teknikk og disiplin ikke noe tvangsmessig eller fremmedgjørende, men snarere en forutsetning for den avslappede friheten i øyeblikket som enhver mester fremviser.

I det rene øyeblikket undergraves våre grandiose fantasier, men også våre vante forestillinger om identitet. Den kulturelt foreskrevne identitet er fortsatt preget av idealer om sammenheng over tid, tydelig avgrensning fra andre, og målbevisst realisering av egne prosjekter. Livet blir således et spørsmål om kontroll, over en selv og omgivelsene. I nærværet i øyeblikket ligger det derimot en aksept av at en selv ikke er så viktig, og at ikke alt lar seg kontrollere. Seier eller tap er illusoriske størrelser – det som betyr noe er nettopp at en er og at en gjør. Det finnes samtidig en mørkere side av denne protesten mot selvet. Hinsides ønsket om å påtvinge andre vår vilje og hinsides lengselen

etter det rene nærvær finner vi ideen om en overskridelse som er mer radikal. Et sted i oss finnes en dragning mot bekræftelsen av de sentrifugale krefter i eksistensen: Sløsing med det som er oppsamlet, bruddet med produksjonen og effektivitetens logikk, bruddet med samfunnets regler og normer, den ekstatiske eller voldelige oppløsningen av selvet. Ulike ritualer har til ulike tider skapt en ramme for denne formen for undergravelse av selvopprettholdelsesdriften og den instrumentelle fornuften. Det er det dionysiske hos Nietzsche eller Batailles erotisme – den totale hengivelse til blinde, kaotiske krefter. I et slikt erfaringsrom er målet ikke å oppnå dominans over en annen – men snarere å gjøre det unevnelige, det forbudte, og kanskje bli utslettet i prosessen. Her flyter smerte og nytelse over i hverandre, som i helgenens eller masochistens teater av lidelse. Et sted ser jeg en mishandlet sankt Sebastian. Riktignok står det ingen piler i kjøttet hans, men ansiktet hans minner om den pine og lengsel vi finner i den barokke billedkunstens spektakulære tortursekvenser. Et annet sted ser jeg en knust nese. Jeg betrakter den med samme blanding av kvalme og opphisselse som om jeg passerte åstedet for en blodig trafikkulykke.

Men det finnes stadig noe mer. Jeg tenker på måten mennesker møter hverandre, selv under betingelser som en intuitivt ikke skulle tro at tilrettela for gjensidighet, omsorg eller anerkjennelse. Bildene bedriver så vidt jeg kan se en annen, mykere form for undergravelse av rigide identiteter enn de formene for negasjon det hittil har vært snakk om. Det trer fram tegn på sårbarhet og nærhet, i scener som en skulle tro mest av alt uttrykte robust og aggressiv manndom. Over noen

av ansiktet finnes et drag av nøling, av usikkerhet, til og med undring. Som om et urovekkende spørsmål dukket opp, i akkurat dette øyeblikket i ringen. Et «hva nå?», eller til og med et mer fundamentalt: «Hva gjør jeg her?». Tvilen gir personligheten dybde. Tvilen er også et resultat av vi ikke er identiske med oss selv. Vi har et spekter av væremåter, av holdninger til oss selv og andre. Samtidens psykologi tyr til begrepet om multiple selvtilstander for å fange inn denne grunnleggende diskontinuiteten. Den helstøpte identiteten er også i denne forstand en illusjon. Kampsportutøveren er ikke bare en kriger i ringen. Han er også en far, en bror, en elsker og venn. Han har potensial for å være både nådeløs og barmhjertig, modig og feig, hard og myk, feminin og maskulin, varm og kald. De ulike aspektene avløser ikke bare hverandre i tid, men kan på paradoksalt vis være virksomme samtidig. Ser en etter slike markører, får bildene nok et lag av mening.

Aggressiv narsissisme, umiddelbart nærvær, radikal overskridelse, det mangfoldige og paradoksale selvet. Det å være menneske involverer alle disse meningsdimensjonene. Vår væren og vår streben lar seg ikke abstrahere til universelle prinsipper eller redusere til enkeltperspektiver. Det betyr at det alltid finnes muligheten for noe mer og noe annet, ut over det vi ved første øyekast tror at vi vet eller ser. Hva er vel bedre egnet enn fotografiet til å minne oss om dette?

Jon Vollestad er psykolog

VOLDSOMT STILLE- KJETIL KAUSLANDS PORTRETTER

Arne Skaug Olsen

1: No Holds Barred: alle triks er tillatt eller «ingen knep er forbudt», med andre ord: ingen regler. Jeg tar det som en utfordring: Å fotografere er spissformuleringen av (handlingen) å se, og forholder seg til å huske på samme måte som å skrive forholder seg til å tenke. Det skrivingen og fotograferingen har til felles handler til syvende og sist om å feste til papiret erfaringen av vår væren i verden. Kjetil Kauslands fotografier har som utgangspunkt en dyp fascinasjon for en sport, og for den fysiske erfaringen av kroppens tilstedeværelse i øyeblikket, men det dreier seg også om erfaringen av sporten som erfaring når kunstneren redefinerer den fysiske erfaringen gjennom blikket og fotografiet. Som skrivende må jeg forsøke å holde fast ved erfaringen fotografiene gir meg som betrakter. Jeg skriver ut fra det premisset at fotografiet, som språket, har noen særegne egenskaper til å representere, altså å stå i stedet for noe. Man kan bryte ned disse egenskapene til sine enkelte bestanddeler for å forstå fotografiet, men det blir allikevel en rest igjen som er vanskelig å sette fingeren på, fordi den aldri er den samme. Én ting er at man aldri fullt ut kan forutse betrakterens reaksjoner og assosiasjoner i møte med fotografiet, men en annen ting er at et fotografi, fordi det er

et uregjerlig medium, ofte avslører noe om deg, enten som fotograf eller som betrakter; og dette blinde punktet, hvis man kan kalle det det, er noe som kunstnere ofte aktiverer.

2: Kjetil Kauslands fotografier trekker slåsskjempene ut av kamparenaen og plasserer dem på en scene. Fotografiene rekonfigurerer rommet og synliggjør slåsskjempenes ubetingede menneskelighet, de fremstår blottstilte og sårbare for blikket; det fotograferende og det betraktende blikket. Denne varheten som dominerer bildene står i åpenbar kontrast til det dramatiske utgangspunktet. I disse fotografiene finnes det ingen hentydning til dramaet som har utspilt seg eller skal utspille seg. Dommeren, publikum, tv-kameraene, showet og sirkuset er borte. Bare dette er igjen: slåsskjempene, en antydning av arenaen, buret, noen ganger en lyskaster, kanvasen. Lyden av albue mot ansikt og publikums etterfølgende jubel er fraværende her.

3: Kausland aktiverer fotografiets mest grunnleggende egenskap: dets potensial for konstruksjon. Det finnes ingenting tilfeldig eller naivt eller spontant eller umiddelbart ved fotografisk representasjon. Hans fotografier står med begge bena god plantet i en dokumentarisk tradisjon de samtidig bryter ned og redefinerer, her handler det aldri om å dokumentere eller formidle et miljø fra innsiden, men om å fortelle historier, det handler om å mediere en erfaring av tilstedeværelse i verden. Det er så stille, er en setning som fester seg hos meg. Å forholde seg til disse fotografiene skiller seg radikalt fra opplevelsen av å betrakte sporten, og fra den fysiske erfaringen i utøvelsen av sporten. Det er et åpenbart utsagn, men erfaringen av stillheten i møtet med bildene fremstår

som viktig og paradoksal. Den tyske fotografen August Sander forsøkte på 20- og 30-tallet i Tyskland å lage en katalog over den tyske befolkningen; den siste kategorien i hans *Menschen* des 20. Jahrhunderts inneholder en serie portretter av døde mennesker som alle bærer tittelen *Materie*. Disse portrettene har en annen karakter enn Sanders øvrige portretter. Jeg aner en annen type distanse til de portrettede, et mer vart blikk. Det er i avstanden mellom det vare blikket og den abrupte benevnningen av de portrettede at Sanders blinde punkt oppstår som noe ufrivillig poetisk. Det er et beslektet poetisk paradoks jeg forsøker å få tak på ved å betone Kauslands portretter som materielle, et forsøk på å sette ord på erfaringen som gjøres mulig i den vare beskrivelsen av det voldsomme hos Kausland og det ugjendrivelige hos Sander.

4: Noen bilder klorer seg fast i vår bevissthet som resultat av den estetiske erfaring de muliggjør. Siden modernitetens inntog har menneskekroppen vært den viktigste arenaen for representasjon. Fotografiet har eksistert parallelt med den industrielle og den digitale revolusjon og har hele tiden både fortalt om og formet hvordan vi ser oss selv. Ny teknologi innenfor medisin, våpenindustri, bioteknologi er med på å forme kroppene våre på måter som kan avleses, som tegn, som representasjon. Representasjonen er med på å definere den menneskelige tilstand, såfremt vi fortsetter å handle i tråd med vår kulturelle hang til å finne opp nye måter å ødelegge kroppen og reparere den på. Disse fotografiene muliggjør en estetisk erfaring av vold, det er kunstneren som rykker betrakteren ut av det vante og inn i en verden hvor representasjon er noe annet enn vi er vant til. Kausland stiller meg

som betrakter overfor en estetisert erfaring som lar slåsskjempene i buret nærme seg pornografien som estetisk fysisk uttrykk. I boken *Untitled* viser Jeff Burton fotografier av mannlige aktører fra pornobransjen i aktivitet, men som hos Kausland er det ikke aktiviteten som er det sentrale, men løsrivelsen av kroppen fra omgivelsene. På samme måte som det ikke er pornografi i Burtons fotografier, er det ingen vold i Kauslands portretter, det er bare voldsomt stille. En *No Holds Barred* - kamp er ritualisert representasjon uten seksualitet i vanlig forstand, et stilisert møte mellom to kroppar som rekapitulerer erfaringen av bevegelse og kollisjon. De ytre kjennetegnene er annerledes, et hovent øye, en kløyvd leppe, blod, men Kauslands fotografier blottstiller slåsskjempene for et nytt blikk gjennom det estetiske. Blikket er forstyrrende eller erotiserende eller fetisjerende, men det er aldri likegyldig. Det er kanskje her det finnes, det blinde punktet kunstneren aktiverer, i en estetisk erfaring som umuliggjør et desinteressert blikk. Det er ikke lenger kunstnerens blikk, men betrakterens; betrakterens erobring og gjenfortelling av disse fotografiene viser at de er mindre en representasjon av virkeligheten enn dens transfigurasjon.

Arne Skaug Olsen er billedkunstner.